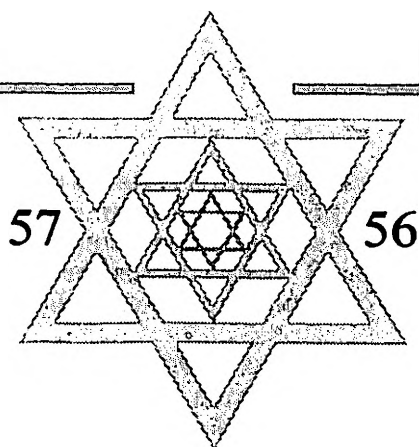

**REVITALIZACIJA
MALIH
JEVREJSKIH
OPŠTINA
U SRBIJI**

**REVITALIZATION
OF SMALL
JEWISH
COMMUNITIES
IN SERBIA**

PINKAS 5

Tema: Osnovni pojmovi
iz judaizma

**MESIJA U JEVREJSTVU
PRAVEDNIK U JEVREJSKOM
PREDANJU**

EUGEN VERBER

**THE MESSIAH IN JUDAISM
THE RIGHTEOUS MAN IN THE
JEWISH TRADITION**

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE
BEOGRAD

mart 1996. godine

UVODNA NAPOMENA

Razrađujući projekat „Revitalizacija malih jevrejskih opština u Srbiji“ došli smo na ideju da članovima jevrejske zajednice, pre svega u malim opštinama, ponudimo nekoliko desetina kratkih, interesantnih tekstova sa jevrejskom tematikom, pogodnih za čitanje, ali i za organizovanje razgovora u opštinama. U arhivi Saveza pronašli smo pripremljene tekstove iz perioda 1976 – 1986. godine, a preuzeli smo obavezu da pripremimo i nove.

Komisija za kulturu i obrazovanje Saveza i Odbor projekta će narednih meseci odštampati tekstove u sveskama (pinkasima) o temama iz jevrejske istorije (opšte i jugoslovenske), iz umetnosti i nauke, o problemima holokausta, antisemitizma, jevrejskog identiteta i sl...

Urednici

PINKAS 5

NAZIV:

Mesija u jevrejstvu i Pravednik u jevrejskom predanju

AUTOR:

Eugen Verber

IZDAVAČ:

Savez jevrejskih opština Jugoslavije

UREDNICI:

Simha Kabiljo i Miša David

LEKTOR:

Simha Kabiljo

KOMPJUTERSKA PRIPREMA: **Damir Plovanić**

ŠTAMPA:

Štamparija C.O.L.E.

TIRAŽ: 300 primeraka

Mart 1996. godine, Beograd

Eugen Verber*

(Ovaj tekst je preuzet
iz časopisa *Kultura Istoka*,
br. 26/1990.)

MESIJA U JEVREJSTVU

U osnovnoj knjizi jevrejskog verskog shvatanja, u *Tanahu* (*Bibliji*, *Starom zavetu*) se pojam *mašijah* pojavljuje na 38 mesta. Imenica doslovno znači *pomazanik*, uljem pomazani, a u strane jezike je stigla preko grčkog izgovora aramejske imenice istog značenja *meših-messias* - te tako u nas *Mesija*. Najčešće se pod tim pojmom misli na pomazanog kralja koji je *mašijah adonaj* (JHVH)-pomazanik Gospodnji, sledeći prastari običaj da se vladar pri ustoličenju, ili izboru, pomaže, odnosno polije uljem, obično mirisnim, po glavi. U biblijskim tekstovima se spominje i *pomazani sveštenik* - *hakoheh hamašiah*, gde se obično podrazumeva da je reč o Velikom svešteniku. Kasniji razvoj ideje o takvom kralju ili svešteniku dovodi i do pojma o *izabraniku Gospodnjem-behtir adonaj* (JHVH), koji je predstavnik božje vlasti na zemlji i dužan je da izvršava sve Njegove zakone i zapovesti, da vlada pravedno i moralno, da obznanjuje slavu Njegovu pred svim narodima (v. *Sam* 27,8-14, *Ps* 89,4,21-29). Nadanja u dolazak nekog budućeg idealnog kralja su samo jedno od obećanja *potonjih* vremena, koja se pojavljuju tek u kasnijim slojevima *Biblije*, ali se taj kralj nikada ne zove izričito *mašiah-pomazanik*. Tek je u postbiblijskom vremenu ta imenica služila kao naziv za kralja u „potonjim danima“ (ili kako ih doslovno prevode - *na kraju dana*), u vremenu spasenja Izraela. Tako se ta eshatološka vremena zovu još - *dani mesije*. Ali, pritom ne treba zaboraviti da starozavetni proroci još ne govore o talmudskom, pa i novozavetnom pojmu „svet koji dolazi“ (*olam haba*), ali kazuju o pomazaniku božijem odnosno o kralju. U *Tanahu* se čak i jedan strani car naziva pomaznikom božijim. Bio je to persijski car Kir, koga, zbog dozvole povratka Jevreja iz Vavilonskog ropstva, prorok naziva tako. U grčkim biblijskim prevodima se izraz *mesija* prevodi sa *hristos*.

Tek će apokaliptička i talmudska književnost, a razume se, i ona kurmanskog zajedništva, govoriti o dolasku Pomazanika, koji će spasiti Izrael, te će se još i nazivati Otkupiteljem (robovi se otkupljuju!), a kasnije Spasiteljem.

Posle razdoblja prevlasti sadukeja, što znači i kraljevske kuće (heleniziranih vladara i sklonih saradnji sa Rimljanima), kada je ideja o dolasku Mesije zatumljavana iz sasvim razumljivih razloga, posle pada kraljeva Hašmonejske dinastije, strahovlade Iroda Velikog i pojačanih rimskih progona - položaj Jevreja se pogoršao, te se ponovo rađa vera u Mesiju izbavitelja i spasitelja, koji, po sebi se razume, treba da bude poreklom iz Davidovog doma, kako je u starim predanjima zapisano ili usmeno preneseno. Sve što su više nade prerastale u mesijanska viđenja, to se jasnije i postojanije izražavao lik Mesije u apokaliptičnoj književnosti i postepeno dobijao sve manje stvarni lik a bivao obojen maštom, prelazio u svet fantastike, jarko obojen opisima koji su toliko karakterisali tu književnost.

U toj i daljoj razradi i obradi mesijanskog, pa i pseudo-mesijanskog materijala, u jedinstvenu sliku, svi su starozavetni proročki poetski i metaforički izrazi prihvatani u svom doslovnom smislu i štedro smeštani u oblasti dogme. U te predstave su obilno ulazili i tuđi elementi, čije je poreklo veoma teško odrediti.

---

* Eugen Verber (1923-1995), pisac i književni prevodilac, najugledniji jugoslovenski judaist i hebraist. Među njegovim brojnim knjigama i studijama posebno se ističu naučno priređena izdanja *Talmuda* i *Kumranskih rukopisa*.

Veoma je važno istaknuti da se razvoj shvatanja o dolasku Mesije granao u dva različita pravca. Jedan je bio, kako neki naučnici pišu, upravljen u svet stvarnosti i proizilazio iz njega, dakle, bio je usko jevrejski nacionalan, dok je drugi bio izrazito okrenut vanzemaljskom i transcendentnom - svetu celog čovečanstva.

Tako se, pored predstave o ovozemaljskom vladaru iz Davidove loze, rađa lik nebeskog Spasitelja. Po jevrejsko-nacionalnom shvatanju i prednju Mesija će sakupiti sa svih strana sveta raspršene Jevreje iz dijaspore (hebr. *galut*), srušiti bogate i podići siromašne, poraziti okrutne vladare, osloboditi Jerusalim i započeti carstvo mira i božanstvo pravde. Drugi pravac će biti manje stvaran: kazivaće o nebeskom Jerusalimu, a ugnjetenima i obespravljenima će obećavati nebesko božje carstvo.

Ideju Mesije, „sina čovečijeg“, koja će biti veoma značajna u daljem razvoju mesijanskih razmišljanja, nalazimo prvi put u apokrifnoj knjizi o Hanohu (u našim biblijskim prevodima Enoh), koji - u jarkim opisima njegovom poslanstva - ima opštečovečanski zadatak uspostavljanja mira i pravde na zemlji i na nebu - premda je *ben adam* - sin čovečiji, odnosno čovek od krvi i mesa, dakle ovozemaljski stvor, poznat u biblijskoj književnosti, a posebno je mnogo upotrebljavan u tom smislu u proročkoj knjizi Jehezkijela (Jezekilj).

U talmudskoj književnosti prevladava predstava o ovozemaljskom Mesiji, koga će, doduše poslati sam Bog, i kao takav je priznat i prihvaćen u jevrejskoj religijskoj misli od 2.veka. Iz istog razdoblja imamo pisana svedočenja rimskih autora, koji kazuju kako Jevreji, za razliku od hrišćana, veruju u ljudsko poreklo Mesije, za koga očekuju da će biti obavezno iz Davidove loze.

Treba znati da neki pisci apokaliptičke i eshatološke književnosti smatraju da je Bog Pomazanika zamislio, čak i stvorio, pre stvaranja sveta! Ovo, ipak, nije ideja o predodređenju, koja će u jevrejstvu postojati u svom zanimljivom, i ne tako jednostavnom obliku, samo u ideologiji kumranskog Zajedništva. U kumranskim rukopisima čitamo i ne sasvim jasno razrađene ideje o dolasku, čak, *dvojice Pomazanika* „na kraju dana“ (v. E. Verber, *Kumranski rukopisi*, „Pravilnik zajednice Izraela na kraju dana“, 1QSa, 2, 12-22, str. 83).

Koliko i današnja jevrejska bogoslovska misao živi u očekivanju dolaska Mesije, kao lika božanskog otkrovenja ljudima na zemlji, pokazuje i činjenica vekovnog postojanja svakodnevnih molitava u kojima se moli Gospod da pošalje *mašjaha ben Davida* - Pomazanika sina Davidovog. A u svojim trinaest osnovnih načela jevrejske vere, rabi Moše ben Majmon - Majmonid, uneo je i sledeće, dvanaesto načelo, koje pobožni Jevrejini, sa ostalim, svakoga dana čita u svojim molitvama:

„Verujem punom verom u dolazak Mesije, i uprkos tome što okleva, i uza sve to, čekaću ga, da bilo kojeg dana dođe!“

PRAVEDNIK U JEVREJSKOM PREDANJU

*dužniku vraća polog njegov,
ne pljačka niti otima,
hleb svoj daje gladnome
a nagoga odeva odećom.
Na lihvu ne daje
nit kamatu uzima,
usteže ruku od zla,
po pravu i istini
među ljudima sudi.
Po mojim zakonima hodi
i moje pravo čuva
da bi činio istinu
- pravednik je on,
i taj će odista živeti,
govori Gospod JHVH.
(Jehezkel - Jezekilj, 18,5)*

U izrekama Solomonovim (*Priče Solomonove*) ima blizu trideset mesta u kojima se govori o svojstvima *pravednika*, u kojima se ističe naročito njegovo ustezanje da čini zlo svojim bližnjima, i time postupa prema Božjim zakonima. Ali i pored onoga što je u Psalmima zapisano: *Svetlo će ozariti pravednika* (Ps 97,11), čoveka je odavno mučila i misao o zlu koje se nanosi pravedniku, dok grešnik uživa ovozemaljska dobra, pa o tome razmišlja i biblijski junak, naročito u knjigama o Ijovu (Jov) i Koheletu (Propovednik). a iz mnogih biblijskih tekstova se oseća da čovek i ne zna tačno šta je u stvari pravda i pravednost, pa ipak se iz *Tanaha* (SZ) stiče zaključak da će *pravednik* doživeti *spasenje* dok opakoga očekuje zaslužena kazna.

Cadik u jevrejskoj mistici

U jevrejskoj mistici dolazi do novog tumačenja i shvatanja pojma *cadika*. Rečenica: *ve-cadik jesod olam* (Izr 10,25) se u skoro svim *Biblijama* različito prevodi:

Đ. Daničić:

... a pravednik je na vječnom temelju.

A. Sović:

...a pravednik ima temelj vječni

Revised Standard Version (of the King James Version):

... but the righteous is established for ever.

M. Luther:

...Der Gerechte aber bestehet ewiglich.

Sinodalni (ruski):

... a pravednik - na večnom osnovani

A. Guillaumont:

... mais le juste a un fondement éternel.

Ako se uzme u obzir da imenica *olam* može da znači i *svet*, ali kao prilog i *večito*, *večno*, onda ovi, uglavnom slični prevodi nisu bili slučajni. Ali, već veoma davno, u aramejskom Targumu (prevodu) iz prvih vekova n.e. piše: *a pravednik je temelj sveta!* Tako i Raši (rabi Šimon ben Jichak (1040-1105) u svom komentaru tog mesta i, objašnjava: *pravednik (cadik) je snažan pred nevoljama kao temelj sveta koji se neće poremetiti.*

Slično tome pišu i drugi komentatori, ali je možda najjasniji onaj u komentatorskom delu *Mecudat David*: *pravednik liči na temelj sveta koji se ne pomera sa svoga mesta.* Od tih tumačenja ove misli nije bilo daleko do shvatanja izraženog u kabalističkom delu *Zohar*, koje izričito smatra da je *pravednik (cadik) temelj sveta!*

Najdalje je pojam *cadika* razvio u hasidskom mističkom pokretu u Poljskoj od početka 18.veka, posle propasti lažnomesijanskih pokreta, među razočaranim, osiromašenim i obespravljenim jevrejskim masama. Dobročudni narodni tešitelji i iscelitelji napaćenih duša, koji su nosili naziv *znalaca dobrog (Božijeg) Imena - baal šem tov*, širili su učenja, zasnovana na svojevršnom panteizmu, kabalističkim verovanjima i pozivali vernike da se pesmom i igrom, u blagorodnosti, približavaju Bogu i ljudima. Osnovno verovanje začetnika hasidskog učenja rabi Jisroela ben Eliziera (oko 1700-1735), zvanog Bešt (skraćenica od početnih slova Baal Šem Tova) bilo je da cela priroda predstavlja tek jednu spoljnu ljušturu (hebr. *klipa*) - pregradni zid, koji odvaja Boga od čoveka, a *hasid - pobožni*, ili *cadik - pravednik*, ima tu snagu da probije tu pregradu, da bi se ponovo *sjedinto* sa Tvorcem. Polazeći od tumačenja 1. stiha u 149. Psalmu: *Zapevajte Gospodu (JHVH) novu pesmu, hvala njegova je u saboru pobožnih* (u našim prevodima: *u saboru svetijeh*), hasidi, a naročito sledbenici Beštovog učenja, su upravo taj *sabor pobožnih - kehal hasidim*, kako u Psalmu stoji zapisano. Među njima se razvilo učenje da u božjoj službi, na putu unutrašnjeg sjedinjenja svesti sa *najdubljim praizvodom* treba podrazumevati više stupnjeva. Ko se pokaže dostojan da postigne najviši od tih stupnjeva, zaslužiće da ga smatraju i nazivaju *cadikom - pravednikom*. Pošto ne može i nije svako dostojan i zaslužan da stupi u duhovni dodir sa *Praizvorom stvaranja*, *cadik* je taj koji je određen da bude povezujući beočug između gornjeg i donjeg sveta, da spaja Nebo i Zemlju, da ih sjedinjuje. On je bogomdani posrednik između boga i sveta, odnosno između muškog i ženskog pranačela praktičnog postojanja.

Kabalističko shvatanje, prema kojem je empirijski svet samo jedna od emanacija Božanstva, i predstavlja mešavinu materije i duha (*svetih varnica*), u Beštovom učenju je dobilo krajnje apsolutizirani izraz: *Tvorac je stalno usred stvaranja* (odnosno: među svojim stvorenjima), prema tom priroda je samo odeća Božja, koja odvraća ljudske oči od sagledavanja Boga, te je zadatak vernika da progleda duhovnost sveta. Tako su biblijski proročki stih: *Ceo svet je pun Njegove slave* (Is 6,3) i kabalistički: *Ni jedno mesto bez Njega - postali ugaonim kamenom hasidskog učenja.* Postizanje *priarjarija* (hebr. *devekut*.) odnosno prisajedinjenja čovekove duše Bogu je bilo jedno od osnovnih težnji *hasida*, a *cadik* će biti taj koji će u tome, uz razne mističke radnje i postupke, ili čak i samo jedom svojom rečju, blagoslovom ili molitvom, pomoći običnom čoveku, verniku, *hasidu*.

Naslednik i izabrani učenik Beštov, rabi Dov Ber iz Mezeriča (1710-1772), zvani „veliki magid“ (propovednik), bio je prvi, talmudski i kabalistički odlično obrazovani, učitelj hasidizma. Došao je kod Bešta kao isposnik i mistik, ali ga je ovaj odvratio od odricanja, i preneo mu svoje učenje o radosti i duhovnom uzdizanju u služenju Bogu. Naglašavajući stalno prisustvo božanski dobrog u svim stvarima, pričinu zla kao posledicu slomljenih sudova, tražeći smisao posvećenog života, odnosno radosne molitve, u podizanju svake stvari iz korena svoga bitka do jedinstva, Dov Ber iz Mezeriča je razvio i učenje o *cadiku* koje će bitno uticati na stvaranje posebnog kulta o duhovnom, izabranom vodi *hasidâ*. Radi boljeg upoznavanja, iznećemo samo neka njegova učenja:

- ... Sve što se od padavina sa gornjeg sveta ovde dole nalazi povukao je *cadik*...

- ... Suštini pravednikâ (*cadikim*) pripada da učestvuju u vođenju sveta, a Sveti, blagoslovljen neka je, sve je stvorio da bi u tom vođstvu uživali.

- ... Povest neba i zemlje, dakle povest o stvaranju sveta, sadrži stvaranje svega postojećeg iz ničega, dok *cadikim*, vraćaju postojeće u ništa, jer iz svega što oni čine, neka je to toliko stvarno kao što je uzimanje hrane, izbijaju *svete varnice* koje streme uvis.

- ... Isto tako kao što u zemlju bačen usev uvlači u sebe sve podzemne sile (sokove) a zatim čini da plod izbije iz tla, tako *cadik* privlači sve u stvarima ovog zemaljskog sveta skrivene, s korenom njegove duše srodne varnice, da bi ih izneo do Tvorca, neka je blagoslovljen.

- ... Time što ispunjava ono što je zapovedeno, i čini dobra dela, *cadik* uzdiže svet varnice koje postoje u mineralima, biljkama, životinjama i ljudima ... i time povezuje spoljnu stranu sveta sa njegovim blagoslovljenim Imenom, ali to spajanje će biti konačno uspostavljeno tek dolaskom Pomazanika (*mašijaha* - Spasitelja).

Pravednik kao temelj sveta

Sledbenici raznih *cadikim*-a su svoje duhovne vođe poštovali do granica njihovog proglašavanja *svetim*, što je u misaonom i duhovnom poimanju ortodoksnog jevrejstva i njihovih rabina, ljutih protivnika (doslovno su se tako i zvali: *mitnagdīm* - *protivnici*) hasidizma, bilo prosto nezamislivo, jer je samo Bog svet - neka je blagoslovljen. Razvijajući oko *cadikim* čitave dvorove, sa velikim brojem najužih sledbenika, dvorjana, titula *cadika* počela je da se nasleđuje sa oca na sina, a naslednici su, već prema duhovnim sposobnostima prenosili ili dalje razvijali nekada posebna učenja svojih roditelja ili predaka. Narod je tim vladarima duša pridavao čudotvorne moći: nevoljnici, bolesnici, hiljade ugroženih su hrlili u dvorove tih „čudotvornih rabina“ - na svom narodnom govornom, jidiš jeziku nazivajući ih „vunder-rebe“. Ta vladavina čudotvorca je ponegde i ponekad iskorišćavana. Samo se tzv. Habadhasidizam odricao tog mističkog i često nazadnog sujeverja i obožavanja svojih vođa.

Još jedno predanje je vezano za *cadika*. Gore spomenuto tumačenje biblijskog stiha da je *pravednik temelj sveta* razvilo je vremenom verovanje da svaki naraštaj ima izvestan broj *cadikim*, čijom zaslugom sve postoji. Ali, na osnovu zapisane talmudske rasprave o tačnom vremenu dolaska pomazanika - Mesije, u traktatu Sanhedrin (97/b), razvilo se predanje o tačnom broju pravednika:

... Abaji reče: Svet u svakom naraštaju ima ne manje od trideset i šest pravednika koje Sveprisutnost (š'hiná), prima licem u lice, jer je rečeno: *Blago onima koji Ga očekuju* (Is 30,18) - a lo (Ga) po gematriji ima brojčanu vrednost trideset i šest...

Ova zamenica lo-njega, njemu, se piše hebrejskim slovima *lamed* i *vav* (u jidiš izgovoru *vov*) te se stoga u narodu nazivaju *lamed-vovniki*. Po tom predanju, oni su skriveni, ne zna niko da su to baš oni, obično pripadaju najsiromašnijim slojevima, zanatlijama, vodošaama ili drvosečama. Pošto je njihov pravi identitet tajna, onda im je narodna mašta podarila naziv na jidiš-hebrejskom *der nister* (hebr. nistar) - što znači skriveni, tajni. On u svojim tajnim delima pomaže nevoljnicima, i ne odlikuje se nekim posebnim znanjem talmudskih ili biblijskih nauka. Istočnoevropski i sefardski jevrejski folklor ima veoma mnogo priča o njima, a A.Švarc-Bart je napisao i poznati roman *Poslednji pravednik* na tu temu.

Izabrani je uvek i obeležen. U svim vremenima do kojih dostiže ljudsko istorijsko sećanje, a nemamo razloga da sumnjamo da je i pre toga bilo drugačije, *izabranost* je podrazumevala različitost. Ta različitost je označavala da je izabranik, „nešto drugo“, da, iako je među ljudima i iako im je sličan, on je, ispod formalnih velova, duboko različit od njih. A ta različitost, za kojom čovečanstvo traga kako bi otkrilo izabranike, jeste božanski znak. I što je različitost teže uočljiva, to je izabranost značajnija. Zato su se duhovne i psihološke različitosti uvek smatrale vrhunskim znacima izabranosti, te oni kod kojih su primećivane bili su visoko društveno rangirani.

Izabrani je mogao da bude otkriven u različitim vremenskim periodima. Mogao je biti najavljen pre rođenja. Antička mitologija poznaje heroje i vladare čiji su značaj i uloga bili najavljavani pre rođenja, jer su dusi ili bogovi, njihovim roditeljima, sveštenicima ili običnim

ljudima na razne načine, a obično kroz san, govorili o njihovom značaju. I naša narodna vjervanja, kao i narodne priče, znaju za ovaj mehanizam. Potom, označavanje izabranog moglo je da se desi prilikom rođenja. Buduće rađanje, može biti, između ostalog, najavljeno i raznim kosmičkim promenama: pojava zvezde-komete, zvezde padalice, zemljotresa, poplava, vatre, gromova, gladi, bolesti i sl. U ovakvim slučajevima, dolazak izabranog je najavljen ne samo pojedincima, koji su značenja znakova bili svesni, već čitavom narodu. Ali, po pravilu, ovaj ga ne prepoznaje, iako imamo slučajeve da su vreme, mesto, pa čak i fizički izgled izabranog najavljeni.

Postoji otkrivanje *izabranog* koje se vrši u toku njegovog života. Ono se dešava ili u kriticnoj (katarzičnoj) situaciji po njega samog, ili po one koji ga okružuju ili po čitavu zajednicu ili, što je takođe često, postepeno kroz čitavu hijerarhiju otkrivanja. Pored ovih izabranika postoje i oni koji se otkrivaju tek posle smrti. To mogu biti oni čija smrt je znak izabranosti; oni koji rezultatom smrti pokazuju svoju izabranost i oni koji tek delovanjem posle smrti svedoče da su bili izabrani. U sva tri nabrojana slučaja, tragovi njihove izabranosti biće otkrivani u prošlosti, u vremenu kada su bili živi, ili u vremenu kada su bili najavljeni. Zajednica će tragati za znacima njegove izabranosti u vremenu kada je bio „sakriven“ kako zbog njega samog, tako i zbog utvrđivanja *znakova*, pomoću kojih se izabrani može identifikovati. Traganje za znacima izabranosti pretvara se u sistem, tako da se može napraviti čitava skala znakova, lokacija i situacija, u kojima se i kroz koje se može prepoznati očitovanje izabranosti. Zato i postoje slučajevi u kojima su pojedinci, koje možemo nazvati, takođe, izabranicima, pojavljuju kao otkrivači izabranika, ali i čuvarima *tajne izabranosti*. Osnovno pravilo koje se primenjuje u slučajevima izabranika čije očitovanje tek treba da usledi, jeste da onaj ko vidi znake izabranosti nikome ih ne otkriva, često zato što mu je to zabranjeno, ali takođe i zbog toga što je svestan (racionalno ili intuitivno) da vreme za otkrivanje nije stiglo.